

Delrapport 2

Våga göra skillnad

Förord

Regeringen gav 2011 Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag (U2011/4322/JÄM) att utveckla och sprida vägledningen ”Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja” (rapport nr 2011:14). I denna delrapport vill Länsstyrelsen Östergötland dela med sig av de erfarenheter som framkommit under det intressanta utvecklingsarbete som skett i samarbete med de sex pilotkommunerna *Borlänge, Norrköping, Karlstad, Söderhamn, Umeå* och *Västerås*. Länsstyrelsen Östergötland vill rikta ett stort tack för kommunernas engagemang och vilja att se, analysera och förstå hur vi på bästa sätt kan ge barn och unga rätt insatser när barn och unga utsätts för våld och övergrepp och behöver skydd från samhällets sida.

Länsstyrelsen Östergötlands övergripande slutsats av vägledningsprojektet är att myndigheter vill och kan skydda utsatta barn och unga samt underlätta för unga som behöver förändra sin situation. Det är om denna resa den unga kvinnan Melissa Delir berättar om i sin ”empowerment”-bok, som Länsstyrelsen Östergötland kommer publicera under året. Det är sådana fantastiska berättelser som kan bli verklighet för många, med stöd av vägledningsprojektets metodutveckling. Det är för myndigheter en fråga om att verka med, och inte emot den kraft som ungdomar som Melissa besitter. Vi återger här bokens förord, som har skrivits av Kirsten Grønlien Zetterqvist:

Den bok som du nu håller i din hand har två huvudpersoner: Den ena är du – och den andra är Melissa. Kanske kan du se hela boken som ett långt, innehållsrikt och personligt brev till dig från en medsyster som generöst, ärligt och med hopp i rösten vill dela med sig av sina erfarenheter. Hon inbjuder dig till att följa med henne in i sin berättelse från det ögonblick hon rymde hemifrån med femton kronor på fickan som hon hade lånat av sin syster, till där hon är i dag med universitetsutbildning, egen lägenhet, körkort och bil och författare till tre böcker.

Vägsträckan Melissa har gått mellan då och nu är minsann ingen enkel raksträcka. Ibland låg dimman tjock framför henne då hon inte visste vem hon var eller vart hon var på väg. ”Jag ville varken gå ut igenom livets dörr som var min framtid eller gå tillbaka till det som skadade mig. Jag visste inte riktigt vad jag kände. Det var för många känslor som kvävde min själ och som förlamade mitt sunda förnuft.” skriver hon. Känner du igen dig?

Melissa berättar om förlamande ögonblick av ensamhet, hemlängtan, hopplöshet. Men också om de små vardagsstegen som fick henne på fötter igen, och hon fortsatte gå – ibland även med fasta steg, med kampvilja och envishet. Längs med vägen fanns också hjälp att få, goda människor och varma vänner som gav henne stöd.

”Genom mina ord är jag inte långt borta från dig.” skriver Melissa i sitt långa brev till dig. Hon önskar vara en sådan medsyster längs med din väg, en som känner tårarna därför hon själv sörjer över det förflutna, en syster som vet mycket om vreden och hur den kan bli till en god kraft i skapande av den framtid som varje flicka och kvinna har rätt till. Också du!”

Denna bok kommer vara mycket viktig för oss myndighetspersoner. Genom att lära av Melissas berättelse kommer även vi utgöra det stöd Melissa beskriver att hon vill vara för andra som är i liknande situation som hon befann sig i. Genom att utsatta barn och unga förstår att vi myndighetspersoner förstår, kommer det leda till ökad tillit hos barn och unga. Tillsammans med barnen utgör vi då en kraft för förändring.

Elisabeth Nilsson
Landshövding

Juno Blom
Utvecklingsamordnare

Innehållsförteckning

.....	1
Förord.....	2
Sammanfattning.....	5
1. DEL 1 – Vägledningsprojektet	8
1.1 Uppdraget att ta fram en vägledning.....	8
1.2 Att utveckla och sprida vägledningen.....	9
1.3 Utveckla ett kompetensteam	9
1.4 Organisering av vägledningsprojektet	9
1.4.1 Styrgrupp.....	9
1.4.2 Kompetensteam och projektgrupp	9
1.4.3 Pilotkommunerna	10
2. DEL 2 – Pilotkommunernas arbete	11
2.1 Utbildningsinsatser	11
2.2Handledning i pilotkommunerna	12
2.3 Kommunernas ömsesidiga kunskapsutbyte	12
2.4 Pilotkommunernas utvecklingsarbete.....	12
2.5 Framgångsfaktorer	14
2.6 Hinder	16
2.7 Skyddade boenden	16
2.8 Testkommun	17
2.9 Metodutvecklande arbetet.....	18
3. DEL 3 – Kompetensteamet	19
3.1 Organisering av Kompetensteamet	19
3.2 Kompetensteamets arbete.....	20
3.3 Kompetensteamet har också utbildat och bidragit med stöd och handledning till andra kommuner.....	20
3.4 Ärenden	21
4. DEL 4 – Utvecklingsområden	23
4.1 Skyddade personuppgifter.....	23
4.2 Förändringsarbete i familjer.....	25
4.3 Unga som förs ut ur landet	27
Bilaga 1.....	28
Redovisning Pilotkommunerna.....	28
Styrkor idag.....	28
Beredskap.....	29

Strategi för långsiktigt stöd.....	30
Samverkan.....	31
Särskilt arbete inom pilotkommunerna	31
Könsstymning av flickor och kvinnor	31
Pojkar	32
Familjearbete.....	32
HBTQ-personer	32
Övrigt.....	33

Sammanfattning

Vägledningsprojektet *Våga göra skillnad* består av tre delar. För det första regeringsuppdraget (IJ2010/961/JÄM) att ta fram en vägledning – ”*Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*” (rapport nr 2011:14) till berörda yrkesgrupper som kan användas på lokal nivå för att barn och unga som placeras i skyddat boende eller liknande ska få det stöd och den rehabilitering de är i behov av, oavsett var de placeras. För det andra att utveckla och testa denna i sex kommuner (U2011/4322/JÄM). För det tredje att under 2014 fortsätta utveckla det kompetensteam som finns kopplat till vägledningsuppdraget, till ett nationellt kompetensteam (U2013/5290/JÄM).

Ett Kompetensteam bildades för att tillsammans kunna utbilda och stödja de lokala verksamheterna i pilotkommunerna i deras arbete att förebygga och förhindra att barn och unga blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Kompetensteamet har genomfört sju tre-dagars utbildningskonferenser för de lokala verksamheterna i de sex pilotkommunerna samt ett antal kommunala och regionala utbildningar. En följd av utbildningssatsningarna är att ett förebyggande arbete utvecklades, då representanter från alla lokala verksamheter inbjöds att delta i arbetet med att ge utsatta barn och ungdomar stöd och skydd. Särskilt viktig för skolan har frågan om elevens lärande och utveckling till att bli en aktiv samhällsmedborgare varit.

I de sex pilotkommunerna, Borlänge, Karlstad, Norrköping, Söderhamn, Västerås och Umeå, har ett gediget arbete initierats. Under 2011 – 2013 har arbetet pågått med att implementera och utveckla vägledningen i samverkan med verksamheterna på lokal nivå. I pilotkommunerna har arbetet med att se och möta utsattas behov utvecklats. Detta arbete har även bidragit till att verksamheterna har granskat och belyst de interna bristerna som finns inom respektive pilotkommun/lokal nivå när det gäller organisering av det interna och externa arbetet och samverkansstrukturer verksamheterna emellan. En avgörande faktor är att chefer och politiker har sett behovet av att arbeta med frågan, vilket medfört att det har tagits beslut på ledningsnivå att prioritera arbetet med HRV. Detta har inneburit att det getts legitimitet att arbeta konkret med hedersrelaterat våld och förtryck. I några kommuner har det tillsatts HRV-samordnare och genom att delta i utbildningar har medvetenheten och kompetensen om HRV ökat, verksamheterna har utvecklat samverkansmodeller, handlingsplaner, lärarplattformar och bildat samverksgrupper. Allt detta har lett till att antal uppmärksammade HRV-ärenden ökat i varje pilotkommun, på grund av att de som arbetar inom verksamheterna som möter målgruppen kan identifiera de problem som finns.

Erfarenheter som framkommit under arbetsprocessen är bland annat:

- Oavsett hur mycket utbildning man har haft tillgång till, så finns ett stort behov av konkret handledning vid faktiska ärenden.
- Fördelarna med att våga analysera den egna verksamheten för att identifiera de brister den lokala nivån inte var medveten om, för att kunna åtgärda dessa, bland annat har insikten ökat om att den lokala nivån saknar rutiner.
- Att alltid ha den utsattas behov i fokus samt kunskap om området och om relevant lagstiftning.
- Att det finns behov av en särskild samordnare/HRV-strateg, detta bör vara en person med gedigen kunskap och mod, för att ge stöd till övriga aktörer inom kommunen och på den lokala nivån.
- Att ansvariga aktörer måste stå upp för den som är utsatt för att den ska kunna få adekvat hjälp. Detta innebär att ibland våga ifrågasätta den egna verksamheten och

andra samverkansaktörer, och utgöra ett skydd gentemot de som utsätter barnet/den unga.

- Att det finns behov av ökad kunskap och förståelse för våldets konsekvenser, för att kunna ställa krav på vårdens innehåll hos externa aktörer.
- Att våga se att det handlar om brottsoffer/gärningsmän. Detta har varit särskilt utmanande hos socialtjänsten, då arbetssättet traditionellt präglas av samförståndslösningar och samverkan med vårdnadshavare.
- Synliggöra socialtjänstens viktiga roll, både ur ett akut men även ett långsiktigt perspektiv.
- Vikten av samverkan mellan olika verksamheter på lokal nivå, med externa vårdgivare och med kommuner utanför det egna länet, där barnet/den unga är placerad.
- Brister vad gäller långsiktigt behov av skyddade personuppgifter.

En preliminär slutsats i vägledningsprojektet är att det finns stora svårigheter vad gäller placering av barn och unga, särskilt för de under 18 år. Ett problem som pilotkommunerna och övriga kommuner ofta möter, och som blivit tydligt, är att det behövs flera skyddade boenden anpassade efter målgruppens behov. Våra erfarenheter tyder på att behovet av platser är mycket stort. Mot bakgrund av att kompetensteamet även har blivit kontaktad i ett stort antal ärenden utanför pilotkommunerna, så har diskrepansen mellan antalet adekvata boenden och det faktiska behovet, ytterligare bekräftats.

I vägledningsprojektet har vi både initierat och försökt att stötta pågående utvecklingsprojekt kring skyddat boenden för målgruppen HRV-utsatta och det pågår ett arbete för att öka antalet platser för barn och unga utsatta för HRV. Vi menar dock att den generella brist som finns inom den ordinarie HVB-vården, där det finns ett stort fokus på unga som brottslingar, snarare än som brottsoffer, behöver lyftas på en nivå som går utanför Länsstyrelsen Östergötlands vägledningsprojekt. Detta är ett behov som Länsstyrelsen Östergötland anser behöver lyftas på statlig nivå.

Utifrån Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag att utveckla ett nationellt Kompetensteam ser Länsstyrelsen möjlighet att fortsätta utveckla det viktiga arbete som påbörjats. En framgångsfaktor med Kompetensteamet är att de myndigheter som har representanter i teamet kan ta del av varandras arbete för att bli effektiva i arbetet med att ge stöd till verksamheter på lokal nivå. En viktig del är att de representanter som ingår i Kompetensteamet fortfarande är kvar i sina respektive myndigheter för att på det sättet kunna dela och föra in den kunskap som tillförskaffas, och att arbetet bygger på ett kompetensutbyte från respektive myndighet som ingår i Kompetensteamet. Under 2014 kommer Länsstyrelsen Östergötland dessutom inrätta en särskild telefon som kopplas till Kompetensteamet. Telefonen kommer att vara bemannad under kontorstid. Det kommer även ske utbildningsinsatser regionsvis i landet kring *Våga göra skillnad*, för att sprida pilotkommunernas erfarenheter från vägledningsarbetet. Webbplatsen www.hedersförtryck.se, kommer också att uppdateras och utvecklas utifrån de erfarenheter som framkommit i samarbete med pilotkommunerna.

Under arbetet med vägledningsprojektet har mycket fokus legat på de metodutvecklande delarna;

- Som ett sätt att förmedla erfarenheter av ett framgångsrikt metodutvecklande arbete har Länsstyrelsen Östergötland tagit fram rapporten *”Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck”*.
- En annan rapport som publiceras inom ramen för vägledningsprojektet är en ”empowerment”-bok där en ung kvinna mot bakgrund av sin tioåriga resa till ett självständigt liv, ger råd såväl till andra ungdomar som till myndighetspersoner om villkoren och möjligheterna för ett förändringsarbete.

- Andra utvecklingsarbeten rör dels pojkars och unga mäns dubbla roller med syfte att identifiera mönster för att kunna känna igen och förhindra, såväl deras egen utsatthet och våldsutsatthet, som att de själva utsätter närstående kvinnor för våld och tvångsaktenskap.

Metodutveckling inom de övriga uppdragen rör bland annat;

- Könstypning av flickor och kvinnor. Länsstyrelsen Östergötland arbetar nu med att ta fram underlag för arbetet mot könstypning av flickor och kvinnor, samt rörande frågor som handlar om de redan drabbades rätt till adekvat vård.
- Projektet *Det handlar om kärlek*, som Länsstyrelsen har utvecklat i samarbete med Rädda Barnen har fått en fortsättning i projektet *Kärleken är fri*. Utöver detta har filmer och annat undervisningsmaterial för skolpersonal producerats.

Ett urval av ytterligare insatser som Länsstyrelsen kommer att genomföra under 2014 är:

- Inspelade föreläsningar kommer att tas fram för att erbjuda verksamheter på den lokala nivån lättillgänglig fortbildning.
- Utbildning för poliser i samarbete med Rikspolisstyrelsen, rörande tvångsaktenskap och eventuell ny lagstiftning, är planerad. Länsstyrelsen för dialog rörande samarbete med Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg,
- Utbildning för domare, på uppdrag av Domstolsakademin, kommer att ske under våren.
- Fördjupningsutbildning för rektorer i samverkan med Skolverket kommer ske under våren. Denna utbildning kommer rikta sig till de rektorer som genomgått Skolverkets riktade utbildning för rektorer, kring skolans ansvar och möjligheter när det gäller elever som är eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.
- Medverkan vid Skatteverkets utbildning, när det gäller personer som lever med skyddade personuppgifter.

1. DEL 1 - Vägledningsprojektet

Detta avsnitt ger en översiktlig beskrivning av uppdragen och organiseringen av det projekt som Länsstyrelsen Östergötland kallar vägledningsprojektet. Detta uppdrag består av tre delar: 1) att ta fram en vägledning, 2) att utveckla och sprida den och 3) att utveckla ett nationellt kompetensteam.

1.1 Uppdraget att ta fram en vägledning

År 2011 gav regeringen Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag att ta fram en vägledning. Resultatet blev *"Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för bedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja"* (rapport nr 2011:14).

Vägledningens syfte utifrån uppdraget var att:

- öka utsattas möjligheter till att få det stöd de behöver och den rehabilitering de är i behov av, oavsett var de placeras,
- öka kommunens möjligheter att ge adekvat hjälp till utsatta,
- öka kommunens medvetenhet om ansvar för målgruppen, samt
- öka medvetenheten bland berörda verksamheter om behovet av att utveckla professionell rehabilitering och långsiktigt stödjande insatser.

Länsstyrelsens erfarenheter var att alltför många barn och unga i vårt land inte får sina skyddsbehov tillgodosedda. Med utgångspunkt i dessa erfarenheter genomfördes:

- en lägesbeskrivning över myndigheters och verksamheters insatser till de unga i målgruppen, med särskilt fokus på brister, utvecklingsbehov och framgångsfaktorer,
- en beskrivning av de unga, deras uppbrott och deras behov av insatser, och
- en genomgång av styrande perspektiv, ansvar, samverkan och arbetsmetoder på den lokala nivån i förhållande till de unga.

Mot bakgrund av den lägesbeskrivning som framkommer i vägledningen lyfter vi där upp en rad brister som finns inom verksamheter på den lokala nivån:

- det saknas ofta kunskap om målgruppen och deras behov,
- det är ofta den egna verksamheten som styr de insatser som erbjuds och inte de ungas behov,
- mycket av ansvaret för målgruppen har lagts direkt på ideella organisationer och skyddade boenden,
- det föreligger brister vad gäller samverkan, långsiktigt stöd och hot- och riskbedömningar,
- få specifika metoder för de unga finns beskrivna och utvärderade,
- det finns för lite fokus och kunskap kring insatser till de ärenden där familjen är förövare, samt
- det saknas motivation för den lokala nivån att bygga upp egna verksamheter för de unga, på grund av att de unga i de flesta fall behöver flytta från kommunen på grund av skyddsbehovet.

1.2 Att utveckla och sprida vägledningen

Regeringen gav Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag att utveckla och sprida vägledningen i samverkan med minst sex kommuner. Syftet med uppdraget, som löpte 2011 – 2013, var att kvalitetsutveckla arbetet om vilka stödinsatser och rehabilitering som bör sättas in för de unga som bereds vård av samhället på grund av att de riskerar att bli, eller har blivit gifta mot sin vilja eller utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Fokus i uppdraget är att identifiera de faktorer som är viktiga för ett effektivt och sammanhållet arbete med unga som får insatser av samhällets myndigheter på grund av att de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck.

1.3 Nytt uppdrag - Utveckla ett nationellt kompetensteam

Regeringen har gett Länsstyrelsen Östergötland ett förnyat uppdrag (U2013/5290/JÄM) att utveckla det Kompetensteam som finns kopplat till vägledning uppdraget. Syftet är att Kompetensteamet ska utvecklas till ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet mot tvångs- och barnäktenskap, liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck. Kompetensteamet ska även kunna bistå övriga berörda myndigheter och organisationer med kunskap och kompetens på området, samt verka för att befintliga nationella riktlinjer beaktas på regional och lokal nivå. Länsstyrelsen Östergötland ska lämna in en slutredovisning där utvecklingen av myndighetssamverkan och redovisa eventuella förslag till åtgärder.

1.4 Organisering av vägledningsprojektet

Vägledningsprojektets organisation består av en styrgrupp, ett kompetensteam med en arbetsgrupp och sex pilotkommuner. En projektplan skickades till regeringen i oktober 2011.

1.4.1 Styrgrupp

Styrgruppen har det övergripande ansvaret för vägledningsprojektet. Styrgruppen består av Elisabeth Nilsson, landshövding för Östergötland, länsråd Kristina Zetterström, Mona Hallström-Hjorth, chef för Enheten för social hållbarhet, Juno Blom, utvecklingsamordnare för vägledningsprojektet *Våga göra skillnad*, Emma Westin, administratör/handläggare på Länsstyrelsen Östergötland, Lotta Nilsson, adjungerad från Socialstyrelsen, Jan Andersson, verksamhetschef för verksamhetsstöd på Socialkontoret i Norrköping samt Martin Permén och Liselotte Jergard från Rikspolisstyrelsen.

1.4.2 Kompetensteam och projektgrupp

Kompetensteamet består av ett antal personer som tillsammans har stora teoretiska och konkreta kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck. Det består av personer som är experter inte bara inom området hedersrelaterat våld och förtryck och arbetet med att förhindra att barn och unga blir gift mot sin vilja, utan också experter inom de myndigheter och verksamheter de är anställda hos. De personer som ingår i Kompetensteamet idag är:

- Juno Blom, utvecklingsamordnare, Länsstyrelsen Östergötland.
- Emma Westin, administratör/handläggare, Länsstyrelsen Östergötland.
- Astrid Schlytter, docent i rättssociologi, forskare vid Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet, Länsstyrelsen Östergötland.
- Bayan Nasih, socionom Stockholms stad, Länsstyrelsen Östergötland.

- Mikael Hiljegren, kriminalkommissarie vid Länskriminalpolisen i Stockholm. Personssäkerhetssamordnare.
- Bo Lagerkvist, kriminalkommissarie med ansvar för brott i nära relation, RPS.
- Lena Persson, beteendevetare och magister i psykologi samt verksamhetschef på Kvinnojouren i Ängelholm.
- Mikael Thörn, inspektör/projektledare, SoS/IVO.

Kompetensteamet har dessutom knutet till sig en rad resurspersoner från frivilligsektorn, universitet, skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst. Frivilligsektorn, som är en viktig arena i Sverige, har en central roll i Kompetensteamets arbete och Kompetensteamet har skapat ett forum för dialog och kunskapsutbyte. I denna del är utvecklingen av det samarbete som Länsstyrelsen Östergötland under flera år haft med Rädda Barnen viktigt. Projektet *Det handlar om kärlek*, idag *Kärleken är fri*, har vidgats och utvecklats, bland annat genom nya metoder och ny samarbetspartner, Folkteatern i Gävleborg.

Några av deltagarna i Kompetensteamet har stått för de löpande kontakterna med pilotkommunerna och bistått med stöd och råd i förhållande till implementering och utveckling av vägledningen men även i enskilda ärenden där placering har aktualiserats. De har utgjort en projektgrupp och i den ingår från Länsstyrelsen; Juno Blom, utvecklingsamordnare, Emma Westin, administratör/handläggare, Bayan Nasih, socionom Stockholms stad, samt Astrid Schlytter, forskare vid Stockholms universitet. Juno, Astrid och Bayan är kontaktpersoner för två pilotkommuner vardera och de har genomfört ett flertal besök i pilotkommunerna under projekttiden och kontinuerligt följt och stöttat arbetet på den lokala nivån. Kompetensteamet och projektgruppen har väglett de sex pilotkommunerna i ett flertal HRV-ärenden. De har även väglett lokala aktörer i ett flertal andra kommuner.

1.4.3 Pilotkommunerna

De pilotkommuner som ingår i vägledningsprojektet är *Borlänge*, *Norrköping*, *Karlstad*, *Söderhamn*, *Umeå* och *Västerås*. Dessa pilotkommuner har valts ut på grund av ett antal faktorer;

- att kommunerna har haft egen erfarenhet av placeringar av unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck,
- att nyckelpersoner i kommunen har någon form av utbildning när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck,
- att kommunen har erfarenheter av samverkan med andra myndigheter och berörda parter,
- att kommunen är villig att avsätta tid för detta arbete,
- att det finns andra aktörer som polis och skola på lokal nivå som kan och vill avsätta tid för detta arbete,
- att det finns en geografisk spridning på pilotkommunerna, samt
- att arbetet ska vara förankrat hos den yttersta ledningen, dels på tjänstemannanivå, men även politiskt. Detta för att ”praktikerna” på lokal nivå ska känna att de har stöd i sitt arbete med att pröva vägledningen. Därför fick varje kommun skriva på ett avtal att ingå i projektet.

De verksamheter från pilotkommunerna som medverkar i vägledningsprojektet är bland annat skola och socialtjänst. I projektet ingår även polis och hälso- och sjukvård, verksamheter som är knutna till dessa pilotkommuner men vilkens organisation ligger utanför och har ett mer länstäckande arbete. Detta med hänsyn till att målgruppen är i behov av samtliga dessa aktörer.

2. DEL 2 - Pilotkommunernas arbete

I denna del redovisas Kompetensteamets metoder och stöd till de lokala aktörerna i deras arbete och det lokala utvecklingsarbetet. Vi belyser framgångsfaktorer i detta utvecklingsarbete, men också de hinder som kan förekomma i att få till en fungerande struktur i både det interna och externa arbetet. Vi redovisar även de interna åtgärder som genomförts inom pilotkommunerna, situationen kring skyddade boenden samt metodutveckling, som dels skett i samverkan med pilotkommunerna.

2.1 Utbildningsinsatser

Under 2012 och 2013 har det genomförts sju tre-dagars utbildningskonferenser på Allmänna Barnhusets kursgård Sätra Bruk för de verksamheter som ingår i vägledningsprojektet (polis, socialtjänst, hälso- och sjukvård och skola). Det har även genomförts verksamhetsinriktade utbildningsdagar, kommuninriktade utbildningsdagar samt områdesinriktade utbildningar. När det gäller de kommunala/regionala utbildningssatsningarna har dessa varierat, några har varit två-dagars professionsinriktade utbildningar, andra har varit en-dags utbildningar för all personal kring ett tema. Dessa utbildningssatsningar har varit anpassade till respektive kommuns behov.

Vid utbildningskonferenserna har olika ämnesområden diskuterats. Det har funnits vissa genomgående teman vilka har utformats efter respektive verksamhets behov. Dessa genomgående ämnen har varit;

- Samverkan på lokal nivå
- Huvuddragen i vägledningen där uppbrottfasen och vård/rehabilitering i tre faser har tillagts stor betydelse,
- Trauma och våldets konsekvenser
- Pojkar och unga män, deras dubbla roller i en hederskontext
- Könstymning av flickor och kvinnor
- Kollektivism och kollektivistiska strukturer
- Skyddad identitet

Vid utbildningskonferenserna har även konkreta fall diskuterats för att pilotkommunerna ska få praktisk kunskap i hur hedersrelaterade ärenden hanteras.

Genom utbildningarna har deltagarna fått kunskaper om det sammanhang de utsatta befinner sig i, bland annat skillnaderna mellan en uppfostran i en kollektivistisk- och i en individualistisk samhällskultur. Ett annat centralt tema har varit trauma och hur detta kan ta sig uttryck på kort och lång sikt. Ett omhändertagande bör både hjälpa de utsatta med följderna av trauman, och med ett återhämtande av trauman. Det är sålunda fråga om ett mer långsiktigt stöd där de utsatta inte bara får fysiskt skydd mot nya övergrepp och traumatiserande händelser, utan också social och mental trygghet. De lokala aktörerna, framförallt socialtjänsten, har fått en ny ram för att förstå de utsattas beteenden/reaktioner men också vilka typer av insatser de utsatta behöver, bland annat vilka krav som bör ställas på ett skyddat boende.

En följd av utbildningssatsningarna är att ett förebyggande arbete utvecklades. Det förebyggande arbetet kan sägas vara en följd av att alla lokala aktörer inbjöds att delta i arbetet med att utveckla utsatta barn och ungdomars behov av stöd och skydd. Särskilt för skolan har frågan om elevens lärande och utveckling till en aktiv samhällsmedborgare kommit att få en stärkt roll vad gäller att utveckla ett förebyggande arbete. Detta handlar bland annat om att göra skolan till en fristad, det vill säga att ge elever möjlighet att få ta del av skolans alla verksamheter utan att bli kontrollerade.

Innehållet i undervisningen har också utvecklats så att det är anpassat till elevernas förutsättningar och kunskapsbehov. Skolan har även fått instrument för att möta föräldrars behov i möte med skolan och det svenska samhället.

Länsstyrelsen har genomfört två särskilda konferenser för chefer och politiska företrädare. Vid dessa har företrädare för statliga myndigheter engagerats. Vid den ena deltog Göran Lambertz, domare i Högsta domstolen och ansvarig utredare i utredningen om *stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap* (SOU 2012:35), och Elisabet Modée, utbildningsdepartementet. Göran presenterade utredningen och han berättade om hänsynstaganden bakom förslagen i utredningen. Vid den andra konferensen medverkade Chaz Akoshile, chef för Force Marriage Unit (FMU) i Storbritannien. FMU är en enhet under både In- och Utrikesdepartementen och de arbetar mot tvångsäktenskap. Chaz poängterade hur viktigt det är med stöd från den politiska ledningen för att komma framåt med arbetet. Han lyfte även upp vikten med samverkan och spridning av information mellan myndigheter. Chaz informerade även om att tvångsäktenskap ska kriminaliseras under 2014.

Vid båda dessa konferenser engagerades företrädare för kommunerna att dela med sig av sina erfarenheter.

2.2Handledning i pilotkommunerna

Kompetensteamet och särskilt projektgruppen har varit en resurs för de sex kommunerna. Tillsammans för de en dialog och ett ömsesidigt aktivt samarbete mellan Kompetensteamet och de lokala aktörerna har utvecklats. Kompetensteamet har kunna möta de lokala behoven och på så sätt stärkt de lokala aktörerna. Den ansvarige ur projektgruppen har varit på plats i sin "egen" pilotkommun för att kunna följa upp, ge råd och stöd. Dessa träffar har genomförts kontinuerligt under året. Aktörer från de olika verksamheterna från pilotkommunerna har i sitt arbete vänt sig till projektgruppen för att få stöd och handledning i hur de ska hantera vissa ärenden.

2.3Kommunernas ömsesidiga kunskapsutbyte

Genom det stora antalet utbildningskonferenser har deltagare i kommunerna lärt av varandra, och positiva erfarenheter från en kommun har spridits till andra kommuner (med lokal anpassning). Detta gäller bland annat tillsättning av en HRV-strateg, som initierades i Söderhamn och som Norrköping och Lund (testkommun i vägledningsprojektet) tog efter, dock med lokala varianter.

2.4Pilotkommunernas utvecklingsarbete

Här presenteras exempel på de åtgärder som verksamheterna gjort:

- Genomfört utbildningar
- Genomfört intern kontroll
- Tillsatt samordnare/HRV-strateg/nyckelpersoner
- Bildat konsultativa team/Hedersnätverk/Resursteam/Hedersgrupper/tvärsektoriella grupper
- Upprättat handlingsplaner/åtgärdsplaner
- Satsat förebyggande arbete
- Utbildat och genomfört risk- och skyddsbedömningar (*SARA/PATRIARK*)
- Tagit fram riktlinjer för initiala polisiära insatser vid en brottsplats (egna utformade "åtgärdskort" för detta)
- Polisen har dygnet runt beredskap med särskilda utredningsledare

- Insikt om att kunskap är en färskvara och att hög personalomsättning riskerar att snabbt utarma den beredskap som finns idag
- Förbättrat vårdkedjan mellan myndigheter
- Fört samtal om socialtjänstens betydelse i sammanhanget, mot bakgrund av LVU mm
- Insett vikten av att använda ”rätt” tolk
- Spridit erfarenheter av arbetet

I arbetsprocessen med pilotkommunerna blev insikten tydlig från kommunernas sida att det saknades kunskap och rutiner inom respektive verksamhet för att ge barn och unga den hjälp de har rätt till, och behov av. Detta är viktigt att betona då vi valt kommuner med kompetens inom området sedan tidigare. Det visar att det strategiska arbetet som skett i samarbete med pilotkommunerna har lett till fördjupad kunskap som är en förutsättning för att få insikten om de brister som finns på lokal nivå. Arbetet måste därför fortsätta i hela landet för att skapa förutsättningar för att utsatta barn och unga ska få hjälp, oavsett vilken kommun de bor i.

I pilotkommunerna har arbetet med att se och möta utsattas behov utvecklats och de som arbetar inom verksamheterna som möter målgruppen har fått kunskap att kunna identifiera signaler. En avgörande faktor för arbetet är att chefer och politiker har sett behovet av att arbeta med frågan, vilket lett till att det har tagits beslut på ledningsnivå. Detta har inneburit att det finns legitimitet att arbeta konkret inom verksamheten med hedersrelaterat våld och förtryck och att det inom flertalet av verksamheterna finns nyckelpersoner med specialkompetens inom de olika myndigheterna. Arbetet har lett till att verksamheterna granskat och belyst de interna bristerna som finns inom respektive pilotkommuner/lokal nivå när det gäller organisering av det interna och externa arbetet och samverkansstrukturer verksamheterna emellan. Detta har gett pilotkommunerna bättre förutsättningar att utveckla verktyg för att bättre kunna se och möta målgruppen och tillgodose dess behov.

Det finns färdigställda handlingsplaner mot hedersrelaterat våld och förtryck i de flesta myndigheter som medverkat i vägledningsprojektet – skola, socialtjänst, polis samt landsting. I flertalet av de myndigheter som ej har färdigställda handlingsplaner pågår det arbetet. Det finns övergripande dokument med riktlinjer och rutiner (liksom naturligtvis ett antal andra policydokument). Beredskap finns även på operationell nivå men varierar något beroende på kunskap och tidigare erfarenhet av att arbeta med heder. Allt detta har lett till att antalet uppmärksammade HRV-ärenden ökat i varje pilotkommun.

Det har även skett en utveckling med fokus på samverkan mellan verksamheterna. Möjlighet för yrkesverksamma att få konsultation i frågor samt ärenden rörande hedersrelaterat våld och förtryck finns genom att det initierats samverkan. Det har bildats samverkansgrupper utifrån olika konstellationer, både internt och externt med andra verksamheter på den lokala nivån. Polisen har även tillgång till ett nationellt kompetensteam (Rikspolisstyrelsens nationella kompetensteam), dit de kan vända sig med frågor och få råd. Med personal med relativt god grundkunskap och möjlighet till konsultation ökar sannolikheten för att utsatta personer kan få ett bra bemötande och adekvata stöd- och skyddsinsatser. I och med att det finns specifika samverkansgrupper för HRV försätter arbetet och frågorna hålls levande.

Risk- och skyddsbedömningar (*SARA/PATRLARK*) har genomförts i större utsträckning och mer systematiserat. Unga vuxna har placerats i familjehem och därmed har det psykosociala skyddet stärkts. Stödet till familjehem som tar emot unga vuxna med HRV-problematik har stärkts och blivit mer frekvent. Information har spridits om vikten av akut och behovsanpassat skydd för offren av hedersstrukturen, och även genomgång av *PATRLARK*. Utredningsunderlagen och risk- och skyddsbedömningar inom polisen och socialtjänst har generellt högre kvalitet än tidigare. Man

tittar i högre utsträckning på rättsfall och prejudicerande domar och använder sig av institutioner med HRV-inriktning vid behov. Det kortsiktiga och långsiktiga stödet har utvecklats, bland annat genom att stödet vid biståndsbeslut följs upp av beslutande kommun. Pilotkommunerna har insett vikten av ”bra” överlämningar, och att inte ”dumpa” till andra kommuner.

Riktlinjer för initiala åtgärder och frågeställningar för anmälningssupptagare gällande personal vid länskommunikationscentralen och anmälningssupptagare har införts inom några av polismyndighetens närpolisstationer. En av pilotkommunerna har utformat egna ”åtgärdskort” för detta, samt infört att samtlig yttre personal har ett grundkoncept att arbeta efter. ”Åtgärdskortet” är en vägledning för vad polisen ska tänka på när de stöter på HRV-ärenden.

2.5 Framgångsfaktorer

Under projekttiden har ett antal centrala faktorer för ett framgångsrikt utvecklingsarbete kunnat identifieras i pilotkommunerna och i övriga kommuner. Dessa är:

- **Att det finns ett konkret stöd, förståelse och vilja att samarbeta från politiker och chefer, och att arbetet är förankrat i respektive organisation/verksamhet och att det har tagits beslut på politisk nivå. I de kommuner detta saknas, blir det tydligt hur svårt verksamheterna får att prioritera arbetet på lokal nivå.**

En viktig del i arbetet är stöd av och förankring hos ledningen, både politiskt och på chefsnivå för att verksamheterna ska känna att de har stöd och legitimitet att arbeta för att den unge ska få det skydd och hjälp den är i behov av. I de kommuner där det tagits politiska beslut har arbetet för att tillgodose de behov barn och unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, i hög grad förbättrats och det går att se att det konkreta stödet för målgruppen förstärkts. I de pilotkommuner där det även finns engagemang från chefer och den politiska ledningen har arbetet kunnat få en tydligare riktning. En av framgångsfaktorena för att sprida arbetet är att de verksamheter som möter målgruppen går via kommunstyrelsen och socialnämnden för att få legitimitet och möjlighet att förankra uppdraget i den ordinarie verksamheten.

För att nya medborgare ska kunna integreras och få tillgång till de förutsättningar som finns i Sverige behövs det tydliga instruktioner när det gäller lagar och rättigheter.

- **Att det finns en utsedd samordnare/strateg med särskilt uppdrag på lokal nivå med mandat att sammankalla de ansvariga verksamheterna. I de fall en samordnare saknas eller att samordnaren saknar mandat, blir det betydligt svårare att organisera arbetet på lokal nivå.**

En framgångsfaktor är att kommunen har en HRV-samordnare/strateg som får ihop arbetet mot HRV inom och mellan de olika verksamheterna. HRV-samordnaren bidrar till ett ökat engagemang för frågan och kan också bidra till att skapa förutsättningar i HRV-ärenden. I de pilotkommuner där det tillsatts en HRV-samordnare/strateg har dennes mandat bidragit till att utveckla en gemensam samverkan mellan aktörer från olika professioner i det utvecklingsarbete som kommunen bedrivit. HRV-samordnaren kan även fungera som en resurs för socialsekreterare, samt informera, utbilda och handleda andra professioner om hedersrelaterat förtryck och våld.

- **Genom att erkänna den egna verksamhetens brister och att försöka åtgärda dessa. Detta har varit en viktig faktor i att kunna gå framåt.**

När det påbörjats ett arbete med att bygga upp en fungerande struktur har verksamheterna börjat granska den egna verksamheten. Det har då framgått att det finns brister i den egna organisationen. Genom att se och erkänna de brister som finns har arbetet kunnat utvecklas framåt.

- **Att det finns konkreta och aktuella handlings- och samverkansplaner med utgångspunkt i varje kommun/lokal nivåns struktur. När rutiner för samverkan saknas blir den utsatta beroende av att träffa rätt ansvariga från respektive verksamhet, med kunskap om den unges rätt till adekvata insatser.**

Många av verksamheterna har redan eller arbetar med att upprätta handlingsplaner och bygga upp strukturer för det interna arbetet. Mycket av detta har byggts på engagemang och stöd från HRV-samordnare/strateg och/eller Kompetensteamet.

- **Samverkansgrupper i olika konstellationer, både interna och externa, som leds av den lokala nivåns samordnare samt att verksamheternas roller och ansvar tydliggörs. I de kommuner där frågan om arbetet med att stödja barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck saknar ett naturligt forum finns risken att de utsattas behov inte synliggörs.**

Det behövs samverkan inom verksamheterna och det behövs även konkret samverkan mellan de verksamheter som möter målgruppen. För att arbetet på den lokala nivån ska fungera så behöver samverkan mellan verksamheterna stärkas. De olika verksamheternas roller och ansvar behöver även tydliggöras så att alla vet hur processen går till. Finns tillit och trygghet till andra ansvariga verksamheter har hinder till en fungerande samverkan kunnat överbyggas. En viktig del är bland annat samverkan mellan socialtjänst som beställare och skyddade boenden som utförare. Dels behöver socialtjänsten följa upp och granska det arbete som de skyddade boendena utför. En tydligare samverkan och att insatserna följs upp bidrar till att stärka den hållande struktur som är viktig för att den utsatte ska känna trygghet och tillit till systemet. Även samverkan med hälso- och sjukvården är oerhört viktig då många i målgruppen är utsatta för trauman som behöver bearbetas.

- **Att det finns en ansvarig person inom respektive verksamhet som håller ihop arbetet.**

När det finns en person med ett övergripande ansvar förenklas processen med att sammankalla, följa upp och leda den egna organisationen. Avsaknad av kontinuerlig uppföljning kan leda till att det blir svårt att utveckla arbetet på lokal nivå.

- **Att det finns väldokumenterade risk- och skyddsbedömningar och att dessa följs upp kontinuerligt.**

Något som verksamheterna lyft fram som ytterligare en framgångsfaktor är att det genomförs distinkta och väldokumenterade risk- och skyddsbedömningar för HRV-ärenden. Detta bidrar till att verksamheterna blir trygga i sina egna roller gentemot den utsatte och att den utsatte känner tillit till att skyddet fungerar.

- **Ett aktivt deltagande i projektet. De pilotkommuner som deltagit i *Våga göra skillnad* har kommit långt i processen med att bygga upp en fungerande struktur för arbetet på lokal nivå.**

De pilotkommuner som ingått i vägledningsprojektet har lyft fram att deras deltagande i projektet i hög grad bidragit till att förbättra kvaliteten i arbetet inom den egna verksamheten och mellan

verksamheterna på den lokala nivån. Deltagandet i *Våga göra skillnad* har lett till en kompetenshöjning hos deltagarna och även hos en del av cheferna. Verksamheterna i pilotkommunerna vet bättre vad som krävs för att ge stöd och hjälp i akut skede men även för ett långsiktigt stöd. Via projektet har representanter från olika verksamheter träffats och lärt känna varandra och därefter bildat samverkansgrupper/nätverk/resursteam som träffas kontinuerligt och bistår varandra med kompetens, stöd och konkreta åtgärder. Genom deltagandet i projektet har deltagarna dessutom fått lära sig om varandras verksamheter. Detta har lett till att förståelsen för varandras yrken, roller och ansvar ökat och bidragit till en bättre samverkan.

2.6 Hinder

Även om det skett en positiv utveckling så finns det dock en del hinder för att få till ett välorganiserat arbete och kunna tillgodose de utsattas behov. Dessa är identifierade enligt nedan:

- Brist på stöd från ledning (både chefs ledning och politiska ledningen)
- Brist på legitimitet att arbeta med frågorna
- Brist på kunskap
- Hög personalomsättning
- Ekonomi
- Förståelse av vikten med hållande struktur
- Tendens att blanda ihop HRV med våld i nära relationer
- Ingen förståelse för det psykosociala stödet
- Brist på skyddade boenden och brist på kompetenta skyddade boenden
 - o För få boenden för pojkar med HRV problematik
 - o För få boenden för mammor som har flera barn

I de verksamheter där det inte finns stöd från ledningen har arbetet med att implementera vägledningen stött på hinder. Det blir motsättningar inom den egna organisationen att arbeta med att belysa och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Detta innebär att de som är utsatta och/eller i placering inte får tillgång till det stöd och den hjälp de är i behov av.

Ett annat hinder är när det är en hög personalomsättning inom organisationen. Det blir svårt att behålla kompetensen och vara försäkrade om att HRV-kompetens finns inom verksamheten. En av de viktigaste faktorerna för att säkerställa att målgruppen får sina behov tillgodosedda är att det skapas en hållande struktur vilken blir svårt att upprätthålla när det inte finns kompetens eller att den som är utsatt får komma i kontakt med ett flertal handläggare vilket kan leda till tappad tillit till systemet. Därför är det viktigt att det sker kontinuerliga utbildningar.

För att tillgodose det behovet kommer Länsstyrelsen Östergötland spela in föreläsningar och skapa interaktiva utbildningar så att det går att säkerställa att kompetens finns inom verksamheten. När verksamheten inte inser vikten av att skapa en hållande struktur blir det ett hinder i arbetet. Att skapa en hållande struktur kostar tid och pengar i ett inledande skede och det är till stor del ett ekonomiskt perspektiv på denna fråga.

2.7 Skyddade boenden

Ett problem som pilotkommunerna och övriga kommuner ofta möter, och som blivit tydligt, är att det behövs flera skyddade boenden anpassade efter målgruppens behov. Våra erfarenheter tyder på att behovet av platser är mycket stort. Mot bakgrund av att kompetensteamet även har blivit kontaktad i ett stort antal ärenden utanför pilotkommunerna, så har diskrepansen mellan antalet adekvata boenden och det faktiska behovet ytterligare bekräftats. En preliminär slutsats i

vägledningsprojektet är att det finns stora svårigheter vad gäller placering av de unga, särskilt för unga under 18 år.

I möten med målgruppen har det exempelvis framkommit att unga blivit placerade på hotellhem eller på andra boendeformer utan några övriga insatser. Hotellhemmen har dessutom, utifrån målgruppens beskrivning, framstått som ytterst olämpliga då övriga boende på hotellhem haft helt andra problem som i flera fall upplevts som skrämmande för den unga utsatta. Det har också framkommit att unga blivit placerade på boenden med personal, men där personalen saknar kunskap om målgruppen. Vid en brytningsprocess är sårbarheten för den utsatte stor, och det kan i det närmaste vara omöjligt för den utsatte att hantera en boendesituation där man är ensam på natten då boendepersonal saknas. Detta är något som noggrant måste övervägas vid en placering, även om personal som finns att tillgå på dagtid besitter kompetens som behövs för att tillgodose den unges behov.

En konsekvens av att de sex pilotkommunerna ökat sin kunskap om de ungas behov är att det i flera av kommunerna har skett en ökning av placeringar för målgruppen. I flera fall har kommunerna haft svårt att hitta kompetenta och tillräckligt skyddade boenden för de unga. Särskilt svårt är det med placeringar för unga under 18 år och som utöver att hotas av sitt nätverk också lider av PTSD, självskadebeteende, anorexi eller utvecklat någon form av missbruk. De boenden som erhållit utvecklingsmedel från länsstyrelserna, särskilt för HRV-utsatta, är ofta fullbelagda och passar inte alltid utifrån sitt geografiska läge för enskilda kommuner. Kommunerna har då som alternativ att antingen använda sig av ordinarie familjehem eller HVB-boenden och där är kompetensen ofta inte tillräcklig för att hantera både hotbilden, behovet av skydd och de ungas stora behov i den akuta fasen efter ett uppbrott från familjen. Det är också svårt för socialtjänsten att stötta i den utsträckning som behövs för ett oerfaret familjehem eller HVB-boende, då placeringarna utifrån hotbilden i de flesta fall måste ske utanför länet. Risken finns då att placeringen havererar och att antingen ungdomen eller boendet avbryter vården.

Utifrån IVO:s kartläggning av ordinarie HVB-vårdens utbildning och metoder ”*En trygg och säker vård – har personalen lämplig utbildning?*” (IVO 2013) framkommer också att utbildning och metoder kring HRV, trauma och kris nästan helt lyser med sin frånvaro vilket vi menar drabbar de unga i målgruppen då de placeras i ordinarie HVB. Utifrån denna erfarenhet i vägledningsprojektet är det också oroande att behovet av skyddat boende för våldsutsatta hotade unga under 18 år inte lyfts alls i LVU-utrednings delbetänkande (SOU 2014:3).

I vägledningsprojektet har vi både initierat och försökt att stötta pågående utvecklingsprojekt kring skyddat boende för målgruppen HRV-utsatta och det pågår ett arbete för att öka antalet platser för unga utsatta för HRV. Vi menar dock att den generella brist som finns inom den ordinarie HVB-vården, där det finns ett stort fokus på unga som brottslingar, snarare än som brottsoffer, behöver lyftas på en nivå som går utanför Länsstyrelsen Östergötlands vägledningsprojekt. Utbredda metoder som bland annat KOMET, ART, teckenekonomi etc. kan vara riskabla för unga som traumatiserats av hot och våld från sina närmaste, oavsett HRV-problematik. Detta är något som även lyfts upp i en litteraturöversikt från SiS ”*Traumatisering bland ungdomar med antisocial problematik?*” (SiS 2012). Detta är ett behov som Länsstyrelsen Östergötland anser behöver lyftas på statlig nivå.

2.8 Testkommun

I vägledningssuppdraget ingår att ta fram en plan för hur övriga kommuner ska kunna tillgodogöra sig vägledningen, därför har vi valt att ta in en testkommun i projektet. Efter att arbetet med vägledningen blivit förankrat i de pilotkommuner som ingår i projektet och att revidering skett kommer den att spridas till andra kommuner runt i landet. Pilotkommunerna har haft möjlighet att

få kompetensutbildningar inom olika fält kopplade till hedersproblematiken. Det kommer inte att se ut så för resterande kommuner i landet. För att kunna få en uppfattning hur vägledningen ska spridas vidare och ha möjlighet att implementeras utan denna kunskap har vi valt att ta in Lund som testkommun. Lund är en av de kommuner som också sökt konsultation hos Länsstyrelsen i ärenden. Arbetet med Lund är till för att utveckla en plan för att spridningen av vägledningen ska kunna bli så effektiv som möjligt.

Arbetet med en testkommun har visat sig vara framgångsrikt och flera kommuner har visat stort intresse beträffande projektet och de sex pilotkommunernas erfarenheter.

2.9 Metodutvecklande arbetet

I Söderhamn har arbetet med strukturera en organisation för att ge stöd och skydd varit mycket framgångsrikt. I *”Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck”* analyseras villkoren för, och innehållet i, ett framgångsrikt arbete i en kommun. *”Våga stå kvar!”* handlar om det metodutvecklande arbetet såväl före som i och med kommunens deltagande i Länsstyrelsen Östergötlands vägledningsprojekt *Våga göra skillnad*. Länsstyrelsen Östergötland anser att det är viktigt att lyfta goda exempel för att få en spridning av hur det går att arbeta i landet. Länsstyrelsen Östergötland önskar att detta kommer leda till att vägledningen får en tydlig förankring i hur arbetet kan bedrivas på lokal nivå, samt att detta arbete förhoppningsvis leder till ett adekvat långsiktigt stöd till barn och unga i målgruppen runtomkring i landet. Länsstyrelsen Östergötland anser att det är viktigt att visa på att det som ibland kan framstå som omöjligt blir möjligt genom ett strukturerat och förankrat arbete.

I den empowermentbok som Länsstyrelsen kommer att publicera ger en ung kvinna, mot bakgrund av sin tio-åriga resa till ett självständigt liv, råd såväl till andra ungdomar som till myndighetspersoner om villkoren och möjligheterna för ett framgångsrikt förändringsarbete. I arbetet med att ta fram vägledningen såg Länsstyrelsen ett stort behov av att engagera målgruppen som varit i insats på grund av att de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet är att vända sig till unga som själv varit i insats med utgångspunkt i empowerment för att nå rätt till de unga som är i/ eller som ska placeras. Tillvägagångssättet är att låta en ung tjej som brutit med sin familj och som idag har fungerande livsvillkor, få beskriva sin egen resa och vad som gjorde det möjligt för henne att klara av det. Att hela tiden lyfta fram, ”vem är jag och vad önskar jag av livet? Vad kan jag ta ansvar för själv, vad behöver jag hjälp med för att det ska bli möjligt?”.

Av andra pågående arbeten inom vägledningsprojektet och inom de övriga uppdragen som Länsstyrelsen har bör nämnas utvecklingsarbeten kring pojkar och unga mäns villkor i en hederskontext och om könsstymning av flickor och kvinnor. Utgångspunkten för den första målgruppen är analyser baserade på ett mycket stort antal fall av mord, tvångsäktenskap, misshandel och kontroll där pojkar och unga män både är förövare och offer. Syftet är att lyfta upp mönster för att kunna känna igen och förhindra bland annat våld och tvångsäktenskap. Länsstyrelsen Östergötland arbetar även med att ta fram underlag för arbetet mot könsstymning av flickor och kvinnor, samt de redan drabbades rätt till adekvat vård. Detta arbete sker i samråd med Socialstyrelsen. Utöver detta har filmer och annat undervisningsmaterial för skolpersonal producerats.

Vårt utvecklingsarbete när det gäller skyddade boenden tar utgångspunkt i erfarenheter som pilotkommunerna har av placeringar. Det handlar om att ta vara på de goda exemplen respektive vad som varit problematiskt när det gäller placeringar. I nästa del handlar det om att analysera – vilka placeringar har fungerat bra och varför – med utgångspunkt i de personer som varit

placerade, barn och unga, mammor med barn. Att i samarbete med de boenden som har fungerande bra insatser kunna erbjuda utbildningar för att sprida dessa erfarenheter vidare.

Projektet *Det handlar om kärlek* som Länsstyrelsen har utvecklat i samarbete med Rädda Barnen har fått en fortsättning i projektet *Kärleken är fri*. De metodutvecklande delarna i det nya projektet är ett stödforum i form av telefon, chatt, mail och stödperson. För att kunna bistå med kunskap och bemanning av de olika delarna har ett stort antal (10-12 frivilligorganisationer) gått samman. En ytterligare del är en "lärarplattform" där skolpersonal får tillgång till undervisningsmaterial och kan få handledning (genom mail och chatt). När det gäller stödforumet till ungdomar ska pojkar och unga män kunna ringa till ett särskilt nummer för att kunna få rätt stöd. Den kunskapsutveckling och erfarenhet som inhämtats via Kompetensteamets arbete är en viktig resurs i detta utvecklingsarbete.

3. DEL 3 - Kompetensteamet

I denna del presenteras Kompetensteamets organisering och arbete, samt vilka typer av ärenden som Kompetensteamet fått konsultera i.

3.1 Organisering av Kompetensteamet

Länsstyrelsen Östergötland har under flera år fungerat som ett konsultativt stöd i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck hos kommuner och myndigheter, både regionalt och nationellt. I arbetet med att organisera vägledningssuppdraget ansåg Länsstyrelsen att det konsultativa stödet var en viktig del. Med denna utgångspunkt bildades kompetensteamet som består av ett antal personer som tillsammans har stora teoretiska och konkreta kunskaper om HRV och arbetet med att förhindra att barn och unga blir gifta mot sin vilja. Dessa personer är även experter inom de myndigheter och verksamheter de är anställda av.

De personer som ingår i Kompetensteamet kommer, utöver Länsstyrelsen Östergötland, från bland annat Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Polis, skola och från universitet. Kompetensteamets representant från IVO är den projektledare som, bland annat, genomfört den nationella tillsynen av kommuner, hälso- och sjukvården och kvinnojourer i deras arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, och arbetat med de föreskrifter på området kvinnor som är utsatta för hedersrelaterat våld. Från Socialstyrelsen ingår den person som skrivit utbildningsmaterialet "*Vänd dem inte ryggen – utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck*", för att höja medvetenheten och kompetensen hos personal hos socialtjänsten för att bättre tillgodose de utsattas behov av stöd och hjälp. I Kompetensteamet finns representanter från polisen och Rikspolisstyrelsens kompetensteam för HRV. Dessa har stor erfarenhet av utredningar samt personskydd och säkerhetsfrågor där det finns en hederskontext. Utöver dessa ingår framstående forskare inom området, HRV-strateger från både en stor och en mindre kommun där de varit en drivande motor i respektive kommun för att bygga upp en fungerande struktur för arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck. Det ingår även personer från skola, vilka möter målgruppen i sitt dagliga arbete. Kompetensteamet har dessutom knutet till sig en rad resurspersoner från frivilligsektorn, universitet, skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst.

En framgångsrik faktor med Kompetensteamet är att de myndigheter som har representanter i teamet kan ta del av varandras arbete för att inte bli kontraproduktiva i arbetet med att ge stöd till verksamheter och myndigheter på lokal nivå. En viktig del är att de representanter som ingår i Kompetensteamet fortfarande är kvar i sina respektive myndigheter för att på det sättet kunna dela

och föra in den kunskap som tillförskaffas och att arbetet bygger på ett kompetensutbyte från respektive myndighet som ingår i teamet. En ytterligare viktig aspekt vad beträffar arbetet med vägledningsprojektet, vilket riktar sig till fler verksamheter på lokal nivå, är att det är nödvändigt att vägledningens direktiv går i linje med vad Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg samt Rikspolisstyrelsen rekommenderar kring respektive verksamhet på lokal nivå. Kompetensteamet har även varit delaktigt i de utbildningar och konferenser som anordnats, vilket gör att representanterna möter verksamheterna på lokal nivå. Det medför att de på ett fördelaktigt sätt kan ta del av de synpunkter som framkommer om arbetet på lokal nivå.

3.2 Kompetensteamets arbete

Kompetensteamet uppgift har, i förhållande till de sex pilotkommunerna, varit att utbilda, handleda och ge stöd i enskilda ärenden. Kompetensteamet har också blivit kontaktat i ett flertal ärenden av andra kommuner än de som ingår i projektet, framförallt i ärenden till lokala myndighetspersoner. De har även fungerat som stöd till varandra vid konsultationer i att ge utbildning och konkret stöd och handledning. Utöver detta har Kompetensteamets arbete bestått i att löpande analysera, såväl det egna arbetet, som situationen i stort i Sverige.

Kompetensteamet har träffats kontinuerligt för att bygga upp en struktur för arbetet samt för att förstå och analysera pågående fall som aktualiserats hos Kompetensteamet. Dessa möten har varit oerhört värdefulla för utvecklingen av vägledningsprojektet och även för utvecklingen av de olika kompetenserna som finns samlade.

En förutsättning för detta konstruktiva arbete har varit:

- att det finns en hög kompetens hos alla i gruppen
- ett tydligt ställningstagande att sätta målgruppen – barn och unga – i fokus
- en vilja att förändra
- att Rikspolisstyrelsen (RPS), Socialstyrelsen (SoS) och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) är representerade
- förmåga att samarbeta över myndighets- och professionsgränser

I praktiken har Kompetensteamet:

- fungerat som ett konkret stöd till aktörer på lokal nivå
- gett stöd åt varandra i Kompetensteamet
- varit delaktiga i utbildningar

Utifrån Länsstyrelsen Östergötlands nya uppdrag att utveckla ett nationellt Kompetensteam ser Länsstyrelsen möjlighet att fortsätta och utveckla det viktiga arbete som påbörjats. Till det nya uppdraget kommer det finnas en stödtelefon dit verksamheter och myndigheter kan vända sig när de behöver konsultation och stöd i ärenden. Det finns även en flexibilitet som gör att det går att anpassa verksamheten utifrån de behov och frågor som blir aktuella.

3.3 Kompetensteamet har också utbildat och bidragit med stöd och handledning till andra kommuner

När det gäller andra kommuner i landet så har Kompetensteamet engagerats på en rad olika sätt:

- Genom de kontakter som skapats vid olika utbildningstillfällen i landet (Länsstyrelsen Östergötland har under perioden 2011-12-31 till 2013-05-31, genomfört cirka 60

- utbildningar i landet utöver de insatser Kompetensteamet gjort för pilotkommunerna kopplade till regeringsuppdraget *Våga göra skillnad*).
- Genom samarbete med övriga länsstyrelser i landet.
- Genom ett upparbetat samarbete med frivilligorganisationer.
- Genom samarbete med andra nationella myndigheter (RPS, IVO, SoS, UC Åklagarmyndigheten, Domstolsverket, Skolverket, Kriminalvården, Skatteverket, Brottsoffermyndigheten, Ungdomsstyrelsen, Myndigheten för statligt stöd för trossamfund, BO, SKL) .
- Genom att både verksamheter och individer identifierat vårt uppdrag.
- Vid sökningar på nätet genom samarbete med skyddade boenden i landet.
- Genom information via media.

3.4 Ärenden

Trots att Kompetensteamet har fokus på de sex pilotkommunerna har kompetensteamet blivit kontaktat av andra kommuner och verksamheter i landet. Vid konsultationer i ärenden – såväl från de sex kommunerna, som övriga kommuner – krävs det flera samtal för att möta behovet och ge stöd i processen. De ärenden som inkommer skiljer sig i sin karaktär, nedan har Länsstyrelsen Östergötland delat in inom vilka olika områden behovet av stöd och konsultation förekommer. Nedan följer exempel på typer av ärenden som är återkommande när Kompetensteamet blir konsulterande. Detta gäller därmed inte unika ärenden.

- Den lokala nivån är överens om den ungas utsatthet. Den lokala nivån vänder sig till Kompetensteamet för att de känner en osäkerhet kring hur ärendet ska hanteras. I dessa fall handlar det om konkret rådgivning.
- Den unge/unga är omedelbart omhändertagen enligt LVU § 2. Efter samtal med vårdnadshavare blir socialtjänsten osäker på om de gjort rätt bedömning. I dessa fall blir det oerhört viktigt att arbeta med riskfaktorer, att säkerställa vårdnadshavares trovärdighet, bygga upp ett stöd kring den utsatta och att ta fram underlag till ansökan om att fastställa LVU. Lika viktigt blir det att försäkra sig om att den unga inte utsätts för fortsatta övergrepp om nämnden beslutar att inte gå vidare, och att beskriva risker kring den ungas förtroende gentemot ansvarig myndighet, om ansvarig myndighet väljer att gå på vårdnadshavares linje.
- Unga som är i placering, att den unga blir ambivalent och vill gå tillbaka till familjen. I dessa fall blir det viktigt att lyfta det stöd den unga är i behov av för att hantera en svår uppbrottsprocess. Att tydligt visa för den unga att det är myndigheten som fattar beslut, för att avlasta den unga från skuld känslor gentemot sin familj.
- Unga som är förda utomlands mot sin vilja, alternativt genom att de blivit lurade av familjen. Här uppstår det dilemman när det handlar om en omyndig person, då gäller det att visa på vilka möjligheter som finns genom aktiva åtgärder i Sverige, extremt viktigt att polis kopplas in tidigt. När det handlar om myndiga personer behöver man lyfta upp de möjligheter som finns i dessa ärenden.
- Unga som förts utomlands, till ett land utanför Schengen, och som lyckats få stöd genom samarbete med lokala myndigheter i landet. Viktigt att polis kopplas in.
- Någon aktör på lokal nivå som inte har myndighetsutövning, oftast skolpersonal eller personal på enhet Råd och Stöd inom kommunen, som upplever att den unga inte får den hjälp den unga har rätt till och behov av, trots anmälan till socialtjänsten. Informera om vilka kontakter som kan tas inom myndigheter på lokal nivå. Visa på de tillsyner som tagits fram av IVO i liknande ärenden och den kritik som framkommer där. I de fall detta inte hjälper, vägleda kring hur en anmälan till IVO kan göras. Dessa anmälningar påskyndar många gånger processen och insatserna från kommunen.

- Skolpersonal som känner en oro för att anmäla p.g.a. tidigare negativa erfarenheter. Ge stöd kring hur en anmälan kan göras, framföra vikten av en bra dialog med socialtjänsten och tydliggöra den ungas rättigheter utifrån socialtjänstlagen.
- Unga men även vuxna som hör av sig då de upplever att de inte får stöd i sin utsatthet. Ge vägledning kring kontakter som kan tas inom den lokala nivån, vägledning till frivilligorganisationer som kan utgöra stöd för den utsatta och informera om att de kan göra en anmälan till IVO, om dessa kontakter inte hjälper.
- Stödorganisationer som hör av sig i frustration, för att unga inte får den hjälp de har rätt till och behov av. Detta gäller barn och unga som inte fått någon hjälp, men även barn och unga i placering som inte får rätt hjälp. Kompetensteamet ger stöd i relevant lagstiftning, visar på vilka kontakter som är viktiga att ta. När detta inte hjälper, visa på hur en anmälan till IVO kan göras.
- Skolor som hör av sig, då de känner en osäkerhet kring hur de ska hantera skyddade personuppgifter på ett säkert sätt.
- Unga och vuxna som är förtvivlade, då Skatteverket inte vill förlänga deras skyddade personuppgifter samt kvarskrivning, då hot inte riktats mot dem under den senaste tvåårsperioden, vilket i sig visar att skyddet fungerar. I dessa fall har Kompetensteamet hjälpt till med intyg till Skatteverket för att beskriva det långsiktiga hot som inte är ovanligt i dessa kontexter.
- Stöd kring intern sekretess i mindre kommuner, oftast då myndigheter känner en oro kring sekretessen hos politiker i nämnden.
- Konsultation till verksamheter för ensamkommande flyktingbarn då det gäller enskilda ärenden, bland annat uppehållstillståndsfrågor i samband med risk för tvångsäktenskap eller hedersrelaterat våld i hemlandet.
- Ensamkommande barn, i dessa fall har det enbart varit pojkar, som inlett relationer med en partner som lever i en familj med starka hedersnormer. Flickan har blivit placerad, men vilket skydd behöver pojken, då även pojken blivit utsatt/hotad av flickans familj.
- Ensamkommande flickor som blivit utnyttjade av landsmän, där de hotar flickan om hon berättar något. Ensamkommande flickor som väljer att leva ett liv utifrån sina rättigheter, men som då utsätts av landsmän, för att de anser att hon betar sig som en ”hora”.
- Oro från skolans sida för riktigt unga flickor. Kompetensteamet har haft ärenden med flickor från 12 år, där familjen varit nyanländ och flickan i förbifarten berättat att hon snart ska gifta sig. Vilket stöd är möjligt att ge vårdnadshavare? Vilka riskfaktorer finns? Vad är orsaken till detta beslut? Kan samhället avvakata eller krävs en snabb insats?
- Skolpersonal samt personal inom hälso- och sjukvård som får kännedom om att flickor är könsstympade. Har detta skett innan de kom till Sverige? Ska det anmälas? Till vem? Vad kan samhället göra för flickor som inte får rätt till vård, då vårdnadshavare motsätter sig detta? Vad händer med eventuella syskon? Hur förhåller sig socialtjänsten till vårdnadshavare, som säger att de vill könsstympa yngre syskon?
- Unga över 18 år som varit i placering enligt LVU § 2 och som nu får påtryckningar hemifrån att de ska återvända, då de är myndiga. Unga över 18 år som inte vill ha insats, och som inte haft det tidigare, men där det framkommer allvarlig utsatthet. Visa på möjligheten att omhänderta på LVU § 3, mot den ungas vilja, fram tills den unga blir 20 år för att skydda den unga och avlasta från ansvar och skuld. Visa på att det egna beteendet försätter den unga i fara. Här har vi tidigare domar vi kan hänvisa till.
- Misstankar kring könsstympning när unga ska åka på semesterresa.
- Misstankar kring barn- och tvångsäktenskap när unga ska åka på semesterresa.
- Skyddade boenden som hör av sig om olika dilemman, ett av dessa är då socialnämnden fattat beslut om att den unga kan återvända hem, medan boendet ser ett helt annat behov. I flera av dessa fall upplever även den unga en rädsla att återvända. I andra fall är det den

unga som vill tillbaka, det är då viktigt att det görs en adekvat hot- och riskbedömning för att den unga inte ska utsättas för ytterligare brott. Viktigt att tänka på är att den utsatta har svårt att se sitt hela sammanhang.

- Unga HBTQ-personer som inte känner att de blir förstådda i sin utsatthet. Här har vi haft konsultationer där den unga är övertygad om att de kommer utsättas om deras sexualitet blir känd, samtidigt som ansvariga aktörer anser att man inte kan ta detta för givet då hot inte riktats mot den unge.
- Unga personer med intellektuell funktionsnedsättning som inte blir förstådda i sin utsatthet av myndigheter. Dessa unga har många gånger svårt att förstå vad äktenskap innebär, ingår äktenskapet och blir sen förtvivlade när de förstår vad ett äktenskap innebär. I dessa fall är det skolpersonal eller frivilligorganisationer som hör av sig för stöd.
- Vuxna utsatta kvinnor med barn som lämnar sin man och utsätts för hot, både av mannen och av sin/mannens familj. Ge rådgivning till socialtjänst och boenden kring både mammans och barnens situation, rådgivning kring omedelbart omhändertagande och ansökan om LVU § 2 i väntan på utredning kring vårdnadsfrågan för kvinnan och mannens minderåriga barn.
- Förmedlande av kontakter för den lokala nivån till jurister och sakkunniga kring HRV i enskilda brottmål, migrationsmål, LVU-mål och vårdnadsfall.
- Privatpersoner som föräldrar/familjehem, hör av sig för att de känner oro och förtvivlan över att deras barn träffat en pojke/flicka som lever i en hederskultur. Han/hon får inte vara tillsammans med flickan/pojken för sin familj men de unga väljer att ha en relation i smyg. Frågor som kommer till Kompetensteamet är; vad ska vi som vårdnadshavare göra? Hur ska vi tänka? Hur farligt kan detta vara? Var kan man vända sig? Finns det hjälp att få för flickan/pojken?

4. DEL 4 - Utvecklingsområden

När vi har arbetat med att implementera vägledningen i pilotkommunerna och även i andra kommuner, har vi också uppmärksammat att det finns områden som är eftersatta, som i sig inte ryms inom regeringsuppdraget men som är viktiga dilemman att lyfta för arbetet att motverka hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att förhindra att unga blir gifter mot sin vilja.

4.1 Skyddade personuppgifter

Länsstyrelsen Östergötland har vid flertalet tillfällen blivit kontaktad av unga kvinnor som lever med skyddade personuppgifter. Dilemmat för dessa unga kvinnor är att Skatteverket omprövar detta beslut vartannat år. Den fråga som då avgör om skyddet ska förlängas bygger till stor del på om det har riktats hot mot den person som lever med skydd, under de två senaste åren.

Med tanke på att vi idag har lyckats betydligt bättre med att skydda den person som befunnit sig under hot från sin familj/släkt, p.g.a. att de utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, finns det i flera fall inga hot registrerade hos polismyndigheten som får frågan om behovet av förlängt skydd. I många av fallen har inte heller den unga eller socialtjänsten gjort någon polisanmälan vid uppbrottet från familjen.

När samhället lyckas skydda den som är utsatt från upprepade hot från familj/släkt, blir bedömningen av detta att den unga inte är i behov av fortsatt skydd, via skyddade personuppgifter och kvarskrivning. Detta innebär att ett upphörande av skyddet riskerar att försätta den unga i en ny utsatt situation.

När det gäller hedersrelaterat våld är det viktigt att ta hänsyn till att ett utfärdat hot sällan är något som ändras eller förminskas över tid. Det finns stöd för att känslan av en hedersförlust är kvar och riskerar att öka (se exempelvis *"Familjearbete i en hederskontext"*, Kvinnors nätverk 2013). Utifrån erfarenhet av ärenden vet vi att ett utfärdat hot om våld eller tvångsäktenskap kan verkställas lång tid efter att hotet utfärdats. Hotet påverkas även av vad släkt och familj vet om den utsattas livssituation och livsstil, och om de känner till var hon eller han befinner sig (se exempelvis *"Rädsla för förlust av liv och heder"*, Sedem 2012; *"Om heder"*, Wikan 2009; *"Familjearbete i en hederskontext"*, Kvinnors nätverk 2013).

I praktiken innebär detta att:

- Den som har blivit utsatt för ett brott får, till en början, rätt stöd och hjälp. Detta leder till att den utsatta kan få möjlighet till ett nytt liv på ny ort, med stöd av detta skydd.
- Då skyddet fungerar och inga hot kan riktas mot den utsatta, får det i slutändan negativa konsekvenser.
- Ytterligare ett dilemma är att Skatteverket ställer frågan om behovet av fortsatt skydd till polismyndigheten. I de fall polismyndigheten inte har något dokumenterat hot riktat mot den utsatta, blir svaret av naturlig anledning, nej. Detta borde kompletteras med att de dock inte kan garantera huruvida, de som riktat hot eller utsatt den utsatta för brott tidigare, nu ändrat ståndpunkt. I de fall den utsatta inte gjort någon polisanmälan, vilket inte är ovanligt, är det lika viktigt att inte stå som garant för att det inte finns risker i dagsläget. Detta innebär inte att polisen ska ta ställning till något de inte har underlag för, men lika viktigt är det att betona att de inte har underlag för att den utsattas oro är utan grund.
- Skyddet upphör, den utsatta känner stor oro, vilket påverkar den utsatta och även eventuella barn.
- Familjen/slakten kan nu hitta den utsatta.
- Den utsatta blir utsatt för nya hot och eventuell misshandel, som i värsta fall kan leda till döden.
- Om den utsatta undkommer med hot och misshandel, kan den utsatta återigen göra en polisanmälan samt återigen ansöka om skyddade personuppgifter, vilken den utsatta förmodligen får, för nu har det framkommit tydliga hot eller brott.
- Den utsatta får då återigen ryckas upp från sitt sammanhang, eventuella barn förlorar sitt nätverk, och den trygghet de kämpat för att uppnå.
- Den utsatta, samt eventuella barn och partner, som vi hade kunnat skydda, tvingas till mänskligt lidande.
- Samhället måste än en gång gå in med betydligt mer kostsamma insatser, än att endast förlänga det skydd som den utsatta efterfrågat. Nytt boende, nytt arbete, nya stödinsatser, polisutredning, ny skola, bearbetning av det som skett o.s.v.
- Med all säkerhet kommer det finnas utsatta som skulle kunna klara sig utan förlängning av skyddade personuppgifter. Personer vars familjer gett upp och som inte kommer verkställa det hot som riktats tidigare, då den utsatta inledningsvis fick rätt till skydd. Frågan är bara, vilka? Med tanke på att skyddade personuppgifter försvårar den utsattas vardag, är detta inget utsatta vill ha, utan p.g.a. att de upplever äkta rädsla. Det blir därför inte relevant att ha det som utgångspunkt, med tanke på det enorma risktagande samhället via Skatteverket tar, med rådande rutiner.
- Ett skäl som angivits är att kriminella använder detta för att undkomma myndigheter, detta bör dock inte blandas ihop med denna målgrupps behov. De önskar stöd av de myndigheter som de kriminella vill undkomma, men lämnas istället åt sitt öde och de kriminella kan istället ges möjlighet att utsätta den redan utsatta för återuppreparande brott.

Länsstyrelsen Östergötland ser att det borde vara ett omvänt förfarande i dessa ärenden. Det skulle innebära att den som är utsatt ansöker om att insatsen; skyddade personuppgifter/kvarskrivning hävs, när den utsatta inte längre upplever att det behövs. Detta borde dock följas upp av en adekvat hot- och riskbedömning, för att försäkra sig om att det inte finns risker med detta beslut.

4.2 Förändringsarbete i familjer

Förändringsarbete i familjer när det rör sig om en hedersrelaterad kontext skulle inte innebära medling mellan två jämbördiga parter. Ärenden med hedersrelaterade problem och som blir aktuella hos socialtjänsten, handlar om barn och unga med väldigt begränsad makt och begränsade möjligheter till en fri vilja. Detta i jämförelse med hotet, som inte enbart omfattar föräldrarna, utan det är ett kollektiv med stor makt där även föräldrarna står under kollektivets makt. Det innebär en stor risk för föräldrarna att medge inför omgivningen att de gjort fel, då det kan innebära att de kan bli utfrysta och bestraffade av omgivningen. Med denna bakgrund är medling kring den unges villkor och hemförhållanden orealistiska och inte en framkomlig väg. I de allra flesta fall har barnet även utsatts för våld, hot, tvång och bortföranden vilket är brottsliga handlingar som inte samhället generellt brukar kompromissa om.

Vid hedersrelaterade ärenden handlar det ofta om barn och unga som blivit akut omhändertagna. Erfarenhetsmässigt gör vårdnadshavare allt för att få hem barnet/den unge innan det blir känt för omgivningen, vilket i sig inte är ovanligt. För att få hem barnet visar vårdnadshavare ånger och försöker framstå som kärleksfulla föräldrar inför socialtjänst. När det gäller denna målgrupp är det dock andra utgångspunkter för syftet. Får vårdnadshavaren möjlighet till kontakt med barnet på olika sätt, riskerar det barnets skydd samt att barnet känner både oro och rädsla. Ett omhändertagande är omväldigande för ett barn. Blir barnet rädd och osäkert finns en stor risk att barnet börjar vackla i sin berättelse och då finns det även en risk att socialtjänsten blir osäker i sitt stöd, och om vilka insatser som krävs. Därmed riskeras att skyddet för barnet försvinner, samt risk att barnet återvänder till familjen och att barnet riskerar att utsättas för nya övergrepp.

Det starka familjeperspektivet och den starka föräldrarätten inom socialtjänst kan medföra att medling vid hedersärenden blir problematiskt, då risken finns att socialtjänsten förbiser att det handlar om brottsoffer/gärningsmän, då handlingarna är brottsliga. Ser socialtjänsten ärendet som ett problem mellan vårdnadshavare och barn, kommer detta att påverka insatserna, och skyddet för barnet riskerar att inte bli tillräckligt. Det är viktigt att det redan från början finns ett tydligt ställningstagande för barnet/brottsoffret. Efter samtal med vårdnadshavaren är vår erfarenhet att det inte sällan uppstår antingen missriktat hänsynstagande/allians med vårdnadshavare, alternativt att socialtjänst blir vilseledd av vårdnadshavare och brottsoffret blir istället en icke-trovärdig ungdom. Med det perspektivet kommer insatserna och skyddet att påverkas negativt för barnet.

Under senare tid har det skett positiva förändringar i de fall där även myndiga vill återvända hem, trots uppenbar fara för att utsättas för fortsatt våld och förtryck. Socialtjänsten har i flera fall fått igenom LVU § 3 i förvaltningsrätten på flickor över 18 år. Det innebär att den unge blir tvångsomhändertagen på eget beteende, för att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas av bl.a. socialt nedbrytande beteende. Detta handlar om unga kvinnor som utsatts för bland annat förtryck, tvång och hot om tvångsgifte, inte enbart av föräldrarna, utan det är även bröder och andra släktingar som står för kontroll av våldet. Att bryta omhändertagandet och återvända till familjen kan innebära påtaglig fara för ungdomen att utsättas för fortsatt våld.

Vi ser att det är viktigt med både kris- och förändringssamtal med vårdnadshavaren när barn blir omhändertagna. Det är dels viktigt med samtal och stöd för vårdnadshavare, då det är traumatiskt när ett barn blir omhändertaget. Det är dels viktigt att vid samtal försöka påverka och förändra

vårdnadshavaren inställning och värderingar, och att se möjligheten till förändringspotentialen hos familjen. En ytterligare viktig aspekt vid dessa samtal är att se övriga syskons situation i familjen.

Det primära målet med dessa samtal ska dock inte vara att återförena brottsoffer med gärningsmän om vi inte är övertygade om det skett så pass stora förändringar att det inte finns risk för ytterligare brott. Det kan också vara viktigt att ha samtal med vårdnadshavaren för att få underlag till rätt bedömningar, för att kunna bedöma barnets situation utifrån ett riskperspektiv om hot och våld. Det är även viktigt att påpeka socialtjänstens ansvar att förmedla till den unge, då den unge kan känna längtan till att återvända, om det finns en risk för dennes säkerhet att återvända till familjen. Dock är inte målet att den unge ska återvända till familjen, utgångspunkten ska alltid vara barnets säkerhet och bästa.

För att förstå riskerna och vilka konsekvenser detta kan innebära för den unge, hänvisar vi till det treåriga projekt som gjordes av Linnamottagningen/Kvinnors nätverk som handlade om familjearbete i hederskontext. Inom ramen för projektet undersöktes om att det gick att förbättra situationen för unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck genom att samtala med och försöka påverka deras föräldrar. Målet med samtalen var att försöka få föräldrarna att ändra sin inställning till (och överge) de hedersrelaterade normer som säger att ungas fri- och rättigheter måste begränsas för att bevara familjens heder.

Linnamottagningens slutsats utifrån projektets resultat blev att de avråder från medling och andra typer av familjearbete i fall med hedersrelaterad kontext. Läs mer i boken *Familjearbete i hederskontext* framtagen av Kvinnors nätverk. Linnamottagningens uppfattning är att samhället bör fortsätta att satsa på det långsiktiga stödet till den som bryter upp. Får den unge ett gott stöd från samhället kommer den på sikt fatta välgrundade beslut utifrån vilken relation de vill ha till sin familj, och att det är på den unges egna villkor.

I de verksamheter som arbetar med familjearbete/medling krävs uppföljning av den unges situation ifall den återvänt till familjen. Detta för att följa upp att det inte sker fortsatt övergrepp mot den unge. Andra insatser än medling kan vara att stödja den unge och familjen på var sitt håll, samtidigt som man är tydlig med att ambitionen inte är att återförena den unge med familjen, så att den unge ska känna sig trygg. Lika viktigt är att börja förebygga familjers inställning till hedersnormer redan när barnen är små, och på olika sätt arbeta med familjer med barns rättigheter som tema.

När vi ser att det är svårt att påverka föräldrar i ett offentligt utsatt läge/akut situation måste vi satsa på ett förebyggande arbete. Det förebyggande arbetet måste fokusera på konkreta åtgärder, såsom värderingsfrågor i det enskilda ärendet, för att det ska kunna ske en förändring och inte generella insatser som har fokus på mänskliga rättigheter och demokrati. Det innebär bland annat att prata om svårigheter och skyldigheter att vara vårdnadshavare i Sverige, där vi har en tydlig lagstiftning och barnrättsperspektiv. Erfarenheter från Turkiet, mor- och barnprojektet *Turkish Early Enrichment Project* (TEEP), visar att ett framgångsrikt arbete med att förebygga att unga växer upp i familjer med hedersnormer, är att börja samtala med föräldrarna om värderingar och normer när barnen är små, redan vid två-tre års ålder.

Länsstyrelserna har diskuterat detta ämne vid de gemensamma nätverksträffarna och är eniga kring de risker som finns idag med medling/familjearbete. Länsstyrelserna kommer att diskutera detta närmare och ser behovet av ett fortsatt arbete med att ta fram metoder för det förebyggande arbetet, samt att ta fram metoder för det långsiktiga stödet.

4.3 Unga som förs ut ur landet

När vägledningen används på ett genomtänkt sätt och den unge får rätt till stöd och skydd, är vår förhoppning att verksamheter ska lyckas skydda barn och unga i betydligt större utsträckning från att föras ut ur landet. Dock är det ett område som regeringen bör tänka kring. Kompetensteamet har varit involverat i flera ärenden där unga blivit utförda till familjens hemland. I dessa ärenden har vi insett hur svårt det är för UD att agera i länder där Sverige saknar tydliga samverkansavtal. Det är viktigt att detta kommuniceras till verksamheter i Sverige, för att verksamheter ska bli bättre på att skydda barn i ett tidigare skede. I de fall vi lyckats hjälpa unga tillbaka till Sverige, har arbetet inte främst byggts på samverkan mellan myndigheter, även om det funnits engagerade personer inom de olika myndigheterna, utan insatserna har utförts av frivilligorganisationer och individer med goda kontakter i de berörda länderna. Detta problem är något som vägledningssuppdraget inte kan hantera eller lösa och bör därför ses över på departementsnivå.

Bilaga 1

Redovisning Pilotkommunerna

Under 2012 och 2013 har pilotkommunerna fått svara på ett antal frågor i olika konstellationer. Dessa frågor var till för de olika yrkesgrupper som medverkar i projektet. Nedan har vi sammanfattat den information vi fått in för att kunna se utvecklingsområden, framgångsfaktorer och hinder i arbetet mot att förebygga och förhindra hedersrelaterat förtryck och våld.

De frågor vi ställde till pilotkommunerna var:

1. Vad anser Ni att era styrkor är idag?
2. Vilken beredskap har Ni idag?
3. Hur ser Er strategi för långsiktigt stöd ut?
4. Hur ser samverkan ut idag mellan de olika yrkesgrupperna som finns representerade i projektet?
5. Har Ni arbetat/uppmärksammat ärenden kring följande punkter utifrån vägledningen:
 - Könstympning
 - Pojkar
 - Familjearbete
 - HBT

Styrkor idag

Nedan har vi sammanställt de styrkor som verksamheterna i pilotkommunerna lyft, dessa är:

- Kompetens – bred grundläggande kompetens
- Samordnare
- Strukturerat arbetssätt
- Samverkan med representanter från flera verksamheter
- Etablerade nätverk, arbetsgrupper
 - Regelbundna prestigelösa träffar/tät kontakt. När man känner varandra väl i den lokala HRV gruppen blir det enkelt att nå personer med adekvat kunskap.
 - Öppen dialog Vi har en öppen dialog om det som händer inom området HRV – kontinuerliga möten.

Deltagandet i *Våga göra skillnad* har lett till en kompetenshöjning hos deltagarna och kunskap om vad som krävs för att ge stöd och hjälp i akut skede men även vad som krävs för ett långsiktigt stöd. Begreppet HRV har spridit sig inom verksamheterna och det finns högre grundkompetens idag. Det har lett till att det går att känna igen signaler och öppna upp för frågor om HRV, det går att identifiera problematiken.

”Vårt mod har ökat, vi vågar se, vågar fråga och vågar framförallt agera.”

Fler personer har fått kunskapen, och verksamheterna i pilotkommunerna har skapat plattformar att mötas. De har idag bättre övergripande förståelse för problematiken genom utbildningsinsatser. Detta gagnar individen på det sätt att de får ett bättre första bemötande och rätt hjälp från början.

Det finns bättre förebyggande arbete och en bättre samverkan. Länken mellan skola och socialtjänst fungerar allt bättre. Genom projektet har de höjt deras samt deras medarbetares

kompetens om HRV och om kollektivistiska strukturer. Verksamheternas styrkor idag är ökad/fördjupad kunskap i ämnet, inte minst viktigt med kunskapen de fått till sig kring trauma, dissociation, skyddad identitet samt de idéer om hur man kan arbeta som väckts genom att träffa de övriga kommunerna, polis och skola. Verksamheterna har blivit medvetna om att det är ett större problem än de trott. De har bildat samverkans-nätverk som betyder mycket för deras samarbete, där skola, socialtjänst, polis, familjecenter och ungdomsmottagning träffas regelbundet och delger varandra kunskaper, erfarenheter. Det finns en styrka att samverkansgrupperna representerar flera yrkeskategorier, det är även en styrka att det finns nyckelpersoner med specialkompetens inom de olika myndigheterna.

Verksamheterna anser att styrkorna idag baseras på ett strukturerat arbetssätt där en relativt hög kompetens finns gällande hedersrelaterad problematik. Det innebär att individen kan få hjälp av specifik kompetens även om det innebär att brottsrubriceringen är låg. Individen behöver hjälp med ett socialt kontaktnät med boende, sysselsättning och stöd.

Skolan vet vilka personer de ska kontakta på socialkontoret. Detta gynnar individen, kontakten går snabbare och känns tryggare. Socialtjänsten är tillgänglig, träffar ungdomen i förebyggande kontakter. Kan träffa ungdomen några bedömningsamtal utan att kontakta föräldern beroende på ungdomens ålder och mognad.

Polisen har en kontaktperson i RPS kompetensteamet, och som arbetar 20 % med att bl.a. ge stöd till andra poliser i frågor rörande ämnet. Poliserna i yttre tjänst är förhållandevis välutbildade och det finns flera välutbildade utredare i förhållande till antal inkommande ärenden. Polisen har bra initiala samt långtgående åtgärder med bl.a. direkta åtgärder av personsäkerhetsgruppen samt tidigt kompetent skyddsboende.

Alla dessa styrkor gagnar individen på kort och lång sikt. Det gagnar individen genom att man kan arbeta lättare och snabbare i ärenden. När det gäller barn så har vissa av pilotkommunerna Barnahus där samverkan finns som en mycket viktig komponent. Individen behöver stöd med att alla inblandade går åt samma håll och har gemensamma strategier och att vi är trygga med våra roller och kan förmedla det. Det är tryggt för individen. Individen behöver ett genuint engagemang och äkta intresse och det ger resultat och förtroende från individen. Genom kunskap så vågar man som professionell vara intresserad och öppen.

Genom att initiera ”Kärleken är fri” som är implementerat i skolorna går det att nå många ungdomar. Detta bidrar till att fler pedagoger har lärt sig se tecken på att en elev är utsatt för någon form av våld, förtryck eller begränsning. De har fått ett verktyg att hantera HRV, vilket kommer de utsatta till godo. Samarbetet mellan olika grupper gör att det lättare går att nå rätt person för att kunna bistå med hjälp åt eleven.

Beredskap

Genom projektet har deltagande verksamheter fått ökade insikter om att det krävs tid för unga att få ett bra liv. De arbetar för att fler ska få kunskap och att denna kunskap kontinuerligt uppdateras. Verksamheterna anser att de idag har en bättre beredskap generellt än innan deltagandet i vägledningsprojektet *Våga göra skillnad*. De som har deltagit har fått mer kunskap och försöker sprida denna kunskap internt och att arbetet implementeras i den ordinarie verksamheten Dock ser beredskapen fortfarande olika ut i pilotkommunerna, beroende på vilken erfarenhet de men även beroende på ledningens engagemang.

Verksamheterna har identifierat viktiga beredskapsåtgärder när det gäller akuta insatser för skydd, stöd och utredning (av behov och av brott):

- Det är viktigt att ringa expertkonsulter när vi är tveksamma. Vi har blivit mer medvetna om detta. Även om vi har en hel del erfarenhet så måste vi konsultera. Det är även viktigt att vara två av samma profession när man arbetar i dessa ärenden.
- När det gäller skydd så finns det ett mycket bra stöd och en beredskap som är dygnet runt då våra poliser inom personsäkerhet har tjänst dygnet runt.
- När det gäller det mer långsiktiga arbetet med insatser och stöd är vi sämre. Vi har dock påbörjat arbetet och bl.a. utbildar vi familjehem och kontaktfamiljer inom ramen för projektet. Vi har även en åtgärdsplan för socialtjänstens arbete som bl.a. berör detta.

Beredskap finns på olika nivåer i olika skeden. Skyddsåtgärder kan initieras relativt omgående via polis eller socialtjänst, dock saknas skyddade boenden specifikt för denna målgrupp i kommunens närområde. Inom verksamheterna finns olika typer av handlingsplaner som ska kunna ge vägledning i arbetet med målgruppen. Exempelvis, mäns våld mot kvinnor – strategi 2012-2014 för Västmanlands län, socialstyrelsens handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, handlingsplan för den lokala samverkansgruppen. Polisen har dygnet runt beredskap med särskilda utredningsledare ”sulor” på grova brott.

Generellt är beredskapen bättre än tidigare men det finns dock fortfarande brister. Det viktigaste är att de som är utsatta behöver hjälp och stöd med att komma i säkerhet och få professionell hjälp för att så småningom våga berätta vad de varit utsatta för. Utan ett säkert boende kommer utredningen ingen vart eftersom påverkan från familjen dödar ärendet.

Strategi för långsiktigt stöd

Genom att vissa av verksamheterna i pilotkommunerna nu känner stöd från politiker och ledning ser vi att arbetet runt HRV håller på att implementeras i verksamheterna. Det finns en annan medvetenhet än tidigare om problemet och att *all* personal berörs och måste ta ansvar. Strategin är därför att det behövs fortsatt utbildning. Som ett exempel på detta har en pilotkommun infört policyn att alla nyanställda får en eftermiddags ”snabbutbildning” i HRV. Målet är att alla pedagoger som arbetar på skolorna i pilotkommunen ska ha kännedom om HRV.

Det finns fortsatt fokus på att sprida det arbete som påbörjats genom deltagandet i vägledningsprojektet. Fortsätta arbetet med att sprida kunskap på alla nivåer i organisationerna. Att förankra utvecklingsbehov i respektive myndighet på ledningsnivå samt att tydliggöra behovet av att utveckla samverkan med målsättning att kunna erbjuda utsatta personer en sammahållen kedja av insatser för skydd och stöd. Fortsatt deltagande i ”Det handlar om kärlek”, se på hur andra kommuner jobbar med HRV, ingå i Kompotten, samverka med polisen vid risk/skyddsbedömning. Fortsatt kompetensutveckling även till fler personer

I vissa pilotkommuner kopplar de snabbt in PSE (Personsäkerhetsenheten) genom t.ex. patriark och samtal. PSE har ansvar för säkerheten till dess att hotet avklingat eller att socialtjänsten till fullo kan ta över stödet och säkerheten kring boendet. Enligt PSE brukar de avvakta i några månader efter det att man anser att personen är säker innan man helt kopplar bort eventuella åtgärder som t.ex. trygghetspaket och träffar/samtal med PSE:s personal. Både utredare och PSE har ansvar för att upprätta en relation med den utsatte för att få denne att våga berätta och lita på myndigheter. Självklart behöver den utsatte professionellt stöd av vården omedelbart.

Det som dock är viktigast är att behovet hos den utsatta individen är det som avgör hur det långsiktiga stödet ska se ut. Behov av att utveckla det och formalisera i ett eventuellt måldokument.

Att försöka se till att en person följer den unga genom hela processen, när det inte går se till att ”överlappa” varandra, ej överlämna ärenden, vid behov se till att anställa kontaktperson som kan följa den unga även i andra placeringsformer.

Samverkan

I flertalet av pilotkommunerna har det bildats samverkansgrupper utifrån olika konstellationer och på olika nivåer, både på regional och på lokal nivå. Det sker regelbundna nätverksträffar på förvaltnings- och kommunnivå där berörda verksamheter är representerade, beroende på pilotkommun. Genom samverkansgrupper ges möjlighet att ”bolla” ärenden innan anmälan, att genomföra förhandsbedömning på skolan och att det är en tät samverkan med polisen. Det är en styrka att det är flera verksamheter som gått samman, dock anser många att samverkan kan förbättras på många håll.

Några av pilotkommunerna har etablerade samverkansformer för det akuta arbetet och det finns planer för hur projektet ska kopplas tillbaka och överlämnas till samtliga deltagande myndigheter/verksamheter. Flera av deltagarna hoppas få fortsätta arbeta i mer interna arbetsgrupper då de ser ett stort behov av ett fortsatt arbete, med bl.a. rutiner och kompetens. De ser även att det finns ett stort arbete kvar att göra med själva implementeringen av arbetet i de olika enheterna i kommunen. Dock ser det väldigt olika ut på olika enheter och implementeringen är beroende på personalens intresse och engagemang.

Det har blivit en bättre samverkan i och med att det finns olika nätverk upprättade, och att de lärt känna varandra via vägledningsprojektet. Pilotkommunerna lyfter upp att det är lättare att ringa för att rådgöra med andra hur man ska göra med vissa ärenden. Det har även gett ytterligare vinster med att ha bildat lokala grupper, i andra ärenden som inte rör HRV. Det har t.ex. varit lättare att komma i kontakt med vården för att få hjälp med t.ex. utskrifter ur journaler och annat.

Det framkommer dock att det varit svårt att få till samverkan med Landstinget i vissa av pilotkommunerna, svårigheterna beror många gånger på att Landstinget är en länsövergripande aktör med en annan typ av organisation.

Särskilt arbete inom pilotkommunerna

I redovisningen efterfrågade vi om det genomförts särskilt arbete inom vissa områden, dessa var *könsstympling, pojkar, familjearbete samt HBTQ personer.*

Könsstympling av flickor och kvinnor

Könsstympling av flickor och kvinnor har uppmärksammats i pilotkommunerna, oftast när unga flickor åker till hemlandet över sommaren – eller när de återkommer. Det genomförs/planeras för utbildningar och inom skolhälsovården och/eller Ungdomsmottagning, i några av pilotkommunerna, arbetas det väldigt intensivt med dessa frågor. I vissa pilotkommuner har det utvecklats handlingsplan/riktlinjer av skolsköterskor och skolläkare, samt underlag med vilka frågor de ska använda vid hälsosamtalen. Frågan har uppmärksammats och det har bidragit till att de som möter målgruppen nu vågar ställa frågan om könsstympling. Det finns dock fortsatt behov av att utöka detta arbete och förankra det inom hela kommunen då det saknas redskap och kunskap.

”Tips: Säg vad det heter på det språk som flickan/kvinnan kan ”chattana” så att hon förstår vad du menar.”

”Ja, vi har arbetat med tjejer i tjejgrupper i samarbete med ungdomsmottagningen.”

Pojkar

Det ser lite olika ut i pilotkommunerna när det gäller pojkar, några av pilotkommunerna har haft enstaka ärenden och någon kommun har identifierat flera stycken ärenden där pojkar varit utsatta. Några av pilotkommunerna har genomfört flertalet utbildningar samt tar upp pojkars utsatthet och olika roller i handlingsplaner. Det finns kontakt med skyddade boenden i Sverige som tar emot pojkar som är utsatta. De pilotkommuner som inte kommit lika långt har börjat uppmärksammat målgruppen och de har identifierat behov av utbildning och förebyggande insatser. Vissa pilotkommuner har anordnat föreläsningar med Arkan Asaad för vissa skolor och arbetat vidare med boken *”Stjärnlösa nätter: en berättelse om kärlek, svek och rätten att välja sitt liv”*, och det studiematerial som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram kopplat till boken *”Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv”*. Några av pilotkommunerna har anordnat *”Kärleken är fri”* för skolorna i kommunen.

”Socialtjänstens svårighet är att uppmärksamma och motivera dessa bröder för insatser. Vi behöver arbeta med förebyggande insatser. Vi måste vara tydliga i att förtydliga de regler och lagar som gäller i Sverige inklusive FN:s deklarerationer om kvinnors, barns och mänskliga rättigheter. Vi saknar personal från boende för ensamkommande flyktingbarn i arbetet runt heder?”

”Vi har blivit mer medvetna om pojkars situation och som ett exempel på detta placerar vi inte syskon/pojke- och flicksläktingar i samma klass eller arbetslag. Vi är också medvetna om vikten av kontinuerligt diskutera könsroller och könsstereotyper med eleverna och låta dem reflektera över dessa.”

Familjearbete

Det har inte initierats något arbete med familjer i pilotkommunerna. För att utveckla arbetet med familjerna fortsätter vi till exempel med våra föräldramöten där vi har tolkar som tolkar på olika språk. Målet med mötena är att föräldrarna ska få information på sina modersmål och en möjlighet att samtala runt elevernas skolsituation i Sverige. Den här hösten visade man på förskolans föräldramöte en film om en familj med konstellationen mamma, mamma, barn. Årskurs 6 i SVA har också inför SVA-föräldramötena sammanställt ett bildspel som handlar om Sverige förr och idag. Här tas bland annat frågor som *skolplikt, pojkars och flickors lika värde, barnaga, slöja och gris* upp. Vi stödjer oss i texten på lagar, konventioner och de mänskliga rättigheterna och föräldrarna får här en möjlighet att diskutera och ställa frågor. Grundskolan har dessutom ett samarbete med SFI, som hjälper till med att förtydliga vad som gäller för barn i den svenska skolan och i det svenska samhället. Socialtjänstens familjeteam har under många år arbetat behandlingsinriktat med familjer där hedersproblematik identifierats.

”När en individ varit aktuell för utredning och insats erbjuds alltid insats men när det gäller heder är vi försiktiga och restriktiva. Vi saknar kunskap och ofta finns syskon kvar i hemmet. De få ärenden som vi haft där insats skett i familjen har visat att det inte gått att påverka föräldrarnas inställning.”

”Nej, vi har inte hittat former för det inom socialtjänstens verksamhetsområde som inte skulle utsätta den unga för fara.”

HBTQ-personer

Pilotkommunerna har haft enstaka fall där personen varit HBTQ. Det som framkommer är att det är svårt när man gör närhetsanalys och risken är stor. Det förekommer förebyggande arbete när det

gäller målgruppen HBTQ. Det tas också upp i skolans hälsoenkät. När det gäller frågor kring HBT arbetar framförallt SVA och de yngre årskurserna med detta område, utifrån litteratur, film och drama. RFSU från Gävle har arbetat med grupper med våra elever utifrån information om HBTQ till både killar och tjejer tillsammans. Vi frågar numer alltid om den unge/unga oavsett kön om han/hon har pojkvän eller flickvän. Tror vi är mer uppmärksamma än tidigare, men har inte haft något ärende ännu. En handbok om våld i samkönade relationer har getts ut av Centrum mot våld. Vad håller HBT frågor och heder så har vi inte riktigt mött dessa fall. Vi har kunskapen men har liten erfarenhet av möten med dessa ungdomar.

”Även denna fråga bör behandlas i boenden för ensamkommande då vi vet att dessa unga kommer till boenden.”

Övrigt

I redovisningarna lyfter många av pilotkommunerna upp att samverkan med hälso- och sjukvården behöver utvecklas. I de förebyggande verksamheterna tyder mycket på att samverkan fungerar. Som ovan beskrivits har samverkan stärkts mellan olika professioner under projektiden, vilket är en positiv konsekvens av att flera chefer och ansvariga inom olika verksamhetsområden visar större intresse för HRV-frågan.

Det som några av pilotkommunerna påpekar är att det behöver initieras ett systematiskt arbete för att förbättra socialtjänstens arbete med målgruppen, men även för att utveckla samverkan runt målgruppen mellan myndigheter och verksamheter, beroende på hur ”verktyget” används.

En pilotkommun lyfter fram en tanke runt hur man kan arbeta förebyggande med unga; *att istället för att prata om de jobbiga frågorna ska man göra saker med de unga och skapa en kultur/miljö och naturliga arenor. På dessa arenor lär man sig hur man ska vara. När svåra frågor kommer upp ska man ta dem och som vuxen ska man också ta itu med vad man ser och hör och jobba med det. Det är viktigt att betona alla människors lika värde och mänskliga rättigheter. Det handlar om att – ”tala om hur vi ska ha det i Sverige” kontra ”Visa hur vi ska ha det tillsammans i Sverige”. Båda behövs och det är viktigt att låta elever lyssna på förebilder som talar om frågan. Man bör vara försiktig med vad man säger sig inte: ”Här i Sverige deltar alla på idrott” – säg istället – ”Du har rätt att delta”. Lyft de rättigheter som finns.*

Pilotkommunerna känner att de behöver fortsatt stöd i arbetet, för fortsatt utbildning och stöttning. Samverkan behöver förbättras ytterligare mellan verksamheterna och det finns ett stort behov av en samordnande funktion.

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 010-223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN

ÖSTERGÖTLAND